

Στον αντίποδα της μεγάλης κατάθλιψης

Από τον ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟ ΓΚΡΑΒΑ

Αλέξης Πατέλης, *Η μεγάλη επιστροφή. Ο δρόμος για την αξιοπιστία της Ελλάδας*, Παπαδόπουλος, Αθήνα 2025, 366 σελ.

Ο νομπελίστας οικονομολόγος Πολ Κρούγκμαν διατυπώνει την άποψη ότι η παγκόσμια οικονομική ιστορία θα έπρεπε να αποτελεί βασικό μέρος ενός προγράμματος σπουδών στα οικονομικά, καθώς στα μακροοικονομικά είναι απαραίτητη η επαρκής γνώση και κατανόηση για την κατάρρευση του χρυσού κανόνα κατά τη δεκαετία του 1930, για ό,τι πραγματικά συνέβη στον στασιμοληθωρισμό της δεκαετίας του 1970, για την κρίση του ευρώ στις αρχές της δεκαετίας του 2010.¹ Ο Τζον Μάιναρντ Κέινς, αποσαφηνίζοντας τη διάσημη αλλά και παρεξηγημένη φράση του “in the long run we are all dead”, υποστηρίζει ότι ενδιαφερόταν για το μακροπρόθεσμο, απλά συνέβαινε να ενδιαφέρεται και για το βραχυπρόθεσμο: «Έχω αναφέρει σε άλλο πλαίσιο ότι αποτελεί μειονέκτημα του “μακροπρόθεσμου” το γεγονός ότι εντέλει είμαστε όλοι νεκροί. Ωστόσο, θα μπορούσα εξίσου εύστοχα να δηλώσω ότι είναι ένα σημαντικό πλεονέκτημα του “βραχυπρόθεσμου” το ότι βραχυπρόθεσμα παραμένουμε ζωντανοί. Η ζωή και η ιστορία συγκροτούνται από διαδοχικά βραχυπρόθεσμα διαστήματα».²

Υπ’ αυτό το επιστημολογικό πλαίσιο, βρήκα τη *Μεγάλη επιστροφή* του Αλέξη Πατέλη εξαιρετικό βιβλίο που ανατέμνει την περίοδο από το 2019 έως και το 2024, συνδυάζοντας τη βαθιά κατανόηση της οικονομικής επιστήμης με την πολύτιμη αντίληψη της σχετικότητας του χρόνου σε ό,τι αφορά τη λήψη αποφάσεων οικονομικής πολιτικής· σε μία οικονομία, μάλιστα, που –όπως επισημαίνει στα προλεγόμενα ο διοικητής της Τραπεζής της Ελλάδος, Γιάννης Στουρνάρας– «δεν είχε ακόμα αποκτήσει επενδυτική βαθμίδα και το τραύμα της μεγάλης κρίσης χρέους δεν είχε ακόμα επουλωθεί πλήρως» (σ. 9).

Υπογραμμίζοντας τη σημασία των εφαρμοσμένων οικονομικών, ο Αλέξης Πατέλης γράφει ότι «στην οικονομία, δεν αρκεί να ξέρεις τη θεωρία – πρέπει να μελετάς και τα πραγματικά στατιστικά στοιχεία για να κατανοείς τι πραγματικά συμβαίνει στον κόσμο» (σ. 18). Επισημαίνει το 2009 ως ορόσημο, προσωπικό του και επαγγελματικό· σημειώνει ότι ο επιβλέπων τη διδακτορική διατριβή του, Μπεν Μπερνάνκε, έμελλε αργότερα να διαχειριστεί ως διοικητής της Αμερικανικής Κεντρικής Τράπεζας την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2007-2009, η μετάσταση της οποίας στην εδώ πλευρά του Ατλαντικού, με το ξέσπασμα της ελληνικής κρίσης, βρίσκει τον συγγραφέα να έχει μόλις μετακομίσει πίσω στην πατρίδα μας μετά από αυτήν την «περίοδο ενδοσκόπησης» (σ. 18-21).

Αποποιούμενος ευφύως την αξίωση της αντικειμενικότητας της ιστορικής αφήγησης, καθώς εύλογα αντιλαμβάνεται πως ο βαθμός εφικτότητάς της είναι αντιστρόφως ανάλογος προς τη χρονική απόσταση ανάμεσα στην υπό αφήγηση περίοδο και στο παρόν, ο Πατέλης γράφει ως οιονεί disclaimer ότι το βιβλίο του αποτελεί «μια ζωντανή – και προφανώς υποκειμενική – μαρτυρία ενός ανθρώπου που έζησε τα γεγονότα από μέσα»· περιγράφει τα γεγονότα και τα συναισθήματα όπως τα έζησε με την καρδιά και το μυαλό του· και καταγράφει τη δική του οπτική για την ανάκτηση της αξιοπιστίας της χώρας στο εξωτερικό (σ. 29).

ΠΩΣ Η ΕΛΛΑΔΑ ΕΠΕΣΤΡΕΨΕ

Το βιβλίο αναπαριστά την οικονομική πολιτική της κυβέρνησης με ένα τρίγωνο που έχει πλευρές τη φορολογία (μειώσεις φόρων), τις μεταρρυθμίσεις (διαρθρωτικού χαρακτήρα) και το χρηματοπιστωτικό σύστημα (εξυγίανση τραπεζών – σύμφωνα και με το δίδαγμα Μπερνάνκε, σ. 45), με το ημερολό-

γιο των πεντέμισι ετών να διατρέχει χρόνο με το χρόνο τις πλευρές αυτές, και με το κέντρο βάρους του χαρακτηριστικού αυτού τριγώνου να στερεώνεται στη διακυβέρνηση «με τους σωστούς ανθρώπους και το σωστό θεσμικό πλαίσιο» (σ. 32-33)· στο μοτίβο διακυβέρνησης που περιγράφεται από τον Αλέξη Πατέλη, όποτε εμφανίζεται ένα καινούργιο πρόβλημα ή μια ευκαιρία, ο Πρωθυπουργός απευθύνεται στο τεράστιο δίκτυο ελλήνων τεχνοκρατών εντός και εκτός Ελλάδας και οι ειδικοί αυτοί καταθέτουν προτάσεις δρώντας συμβουλευτικά (σ. 268).

Ορθότατα ο συγγραφέας επισημαίνει ότι η βιωσιμότητα του κρατικού χρέους είναι έννοια σχετική.³ Το βασικό κριτήριο δεν είναι το μέγεθος του χρέους σε απόλυτους αριθμούς, αλλά κατά πόσον η οικονομία μπορεί να το εξυπηρετήσει (σ. 40). Καθώς μάλιστα ο βασικός πιστωτής της Ελλάδας ήταν οι θεσμοί της Ευρωζώνης, που είχαν προσφέρει ευνοϊκότερους όρους από αυτούς που προσφέρονται στις διεθνείς αγορές, ενώ είχε γίνει και αναδιάρθρωση του χρέους σε βάθος χρόνου, η διάρθρωση του ελληνικού κρατικού χρέους διέφερε από οποιασδήποτε άλλης χώρας. Η μέση διάρκειά του ξεπερνούσε τα είκοσι χρόνια, ενώ στις περισσότερες χώρες ήταν κάτω από οκτώ. Επιπλέον, το μέσο επιτόκιο ήταν «κλειδωμένο» σε ευνοϊκό σταθερό επίπεδο, γεγονός που προστάτευε το ελληνικό χρέος από τον κίνδυνο ανόδου των επιτοκίων την περίοδο των δεκαεσσάρων μηνών με αφετηρία τα μέσα του 2022, όταν η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα αύξησε τα επιτόκια σε ιστορικά υψηλά σημειώνοντας τη μεγαλύτερη και ταχύτερη άνοδο επιτοκίων εδώ και δεκαετίες, προκειμένου να αναχαιτίσει τον σημαντικά αυξημένο πληθωρισμό που αναζωπυρωνόταν σε παγκόσμια κλίμακα ήδη από το φθινόπωρο του προηγούμενου έτους (σ. 191-194).

Εξηγώντας τι είναι και πώς λει-

τουργεί η επενδυτική βαθμίδα, ο Πατέλης ταυτίζει τον τίτλο του βιβλίου με τον εθνικό στόχο ανάκτησής της: «να πετύχουμε τη μεγάλη επιστροφή» (σ. 221-222). Και δικαίως πανηγυρίζει την επίτευξή της (της επενδυτικής βαθμίδας και της μεγάλης επιστροφής), αντιγράφοντας τον σχετικό τίτλο από την οθόνη του Bloomberg (σ. 257)· το διεθνές πρακτορείο εμφανίζει με αστερίσκο και κεφαλαία γράμματα σε πραγματικό χρόνο τις επικεφαλίδες τις οποίες διατρέχουν τα τερματικά που έχουν μπροστά τους οι διαπραγματευτές στα dealing rooms των επενδυτικών οίκων ανά την υφήλιο.

Συνολικά, εκτιμώ ότι *Η μεγάλη επιστροφή* θεμελιώνει ένα διακριτό κεφάλαιο στη σύγχρονη οικονομική ιστορία της πατρίδας μας· για να δανειστώ από τον τίτλο του βιβλίου μου, περιγράφει με αναλυτικό και συνάμα γλαφυρό τρόπο την αλλαγή σελίδας από τη «μεγάλη ελληνική κατάθλιψη» της προηγούμενης δεκαετίας, αποδεικνύοντας ότι η επούλωση των πληγών του ακήρυχτου «οικονομικού πολέμου» είναι εφικτή σε περιβάλλον «νομισματικής ειρήνης» εντός του ευρώ (σ. 197-199). Με την Ελλάδα, από την άδεια καρέκλα του 2015 στην κορυφή του Eurogroup το 2025. Ιστορικής σημασίας ο συμβολισμός.

Εύσημα στον πρωθυπουργό για την επιλογή συνεργατών του. ■

1. Βλ. την Εισαγωγή στο Σπύρος Βλιάμος-Κωνσταντίνος Γκράβας, *Κεντρικές Τράπεζες*, Αθήνα: Παπαδόπουλος, 2021, σ. 7-8.

2. Παρατίθεται στο Zachary D. Carter, *The price of peace: Money, democracy, and the life of John Maynard Keynes*, New York: Random House 2021, σ. 282.

3. Βλ. και στο Κωνσταντίνος Γκράβας, “Η οικονομία του Σισύφου”, *the books’ journal*, τ. 169, σ. 86-87, διαθέσιμο ηλεκτρονικά στον σύνδεσμο <https://booksjournal.gr/kritikes/politiki/5719-i-oikonomia-tou-sisyfou>.